

ԱՐՄԵՆ ՇՈՒՔՈՒՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

ԲԱՐԻՔԸ ԵՎ ՕԳՈՒՏԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐ

Սույն հոդվածում հանգամանորեն քննարկվում են իրավունքի համընդհանուր արժեքային հատկանիշներից բարիքը և օգուտը: Այս առումով հեղինակը իրավունքը դիտարկում է որպես հասարակական բարիք, որպես հանրորեն օգտակար նորմատիվ կարգավորիչ:

Հիմնարարներ- իրավունք, իրավական, հասարակական բարիք, հանրային օգուտ, նորմատիվ կարգավորիչ, սոցիալական նորմ:

Բարիքի հասկացությունն անշեղորեն ներկա է իրավունքի արքիտոլոգիայի իմաստային դաշտում. չափազանց մոտ լինելով «արժեք» հասկացությանը՝ այն չի միաձուլվում դրա հետ: Եթե «արժեք» կատեգորիան իր մեջ է պահում որոշակի տնտեսական մնացորդ՝ ակամա հիշեցնելով գնի ու արժեքի մասին, ապա «բարիքը» առանձնանում է հնչեղության առանձնակի բարձրությամբ, ինչի մասին են վկայում դրանից ծագող բառերը՝ «ազնվականություն», «շնորհակալություն», «հարգանք» և այլն: Բարիքի գաղափարը ոչ միայն պարզապես փիլիսոփայական մտքի նվաճում է. դրա արձագանքները հաճախակի հանդիպում են օրենքների ու դատական որոշումների տեքստերում¹: Իրավունքի նկատմամբ կիրառելիս կարելի է դիտարկել բարիքն իբրև սոցիալական արժեքի առավելապես ընդհանրացված կերպար, սակայն հենց այդ որակով բարիքի հասկացությունն ունի անհատակ, «փոփոխվող» բնույթ:

Պլատոնի փիլիսոփայության մեջ բարիքի գաղափարն իրենից ներկայացնում էր ինտեգրատիվ սոցիալական կատարելակերպ, որն ընդհանրություն է հաղորդում հասարակությանը: Պլատոնը հատուկ կառուցում է Միասնական բարիքի տեսությունը՝ ի հակակշիռ այլ պատկերացումների, որոնցում բարիք է ճանաչվում բանականությունը, մտածողությունը, հիշողությունը կամ ուրախությունը, հաճույքը և այլն: Այս մասնավոր բարիքների բազմապիսիությունը, ըստ Պլատոնի, պահանջում են բարձրագույն սինթեզ, քանի որ ոչ հաճույքն առանց բանականության, ոչ բանականությունն առանց հաճույքի չեն ստեղծում արժանապատիվ մարդկային կյանք: Բարիքն իրենից ներկայացնում է ոչ թե զուտ ձև, այլ գեղեցկության, չափի ու ճշմարտության միասնությունը («խառնուրդը»): Բարիքի ներքին կառուցվածքն ունի հինգ մակարդակ՝ չափավորություն ու ժամանակին լինելը, համաչափություն, խելք ու մտածություն, գիտելիք, արվեստ ու

ճիշտ կարծիքներ, զուտ ճշմարիտ հաճույքներ²:

Արիստոտելը, ընդհակառակը, մերժում է բարիքի միասնական գաղափարի գոյությունը և պնդում է, որ «բարիքը» ունի նույնքան արժեքներ, որքան և «կեցությունը». կեցության յուրաքանչյուր կատեգորիային համապատասխանում է սեփական բարիքը, օրինակ՝ էության կատեգորիայի տեսակետից բարիք են հանդիսանում աստվածն ու խելքը, որակի կատեգորիայի տեսակետից՝ առաքինությունը, քանակի տեսակետից՝ չափը, հարաբերության տեսակետից՝ օգտակարությունը, ժամանակի տեսակետից՝ ժամանակին լինելը, տարածության տեսակետից՝ հարմար դիրքը: Գործունեության յուրաքանչյուր առանձին տեսակի համար գոյություն ունեն սեփական բարիքները, իսկ «ինքնին» բարիքի ընդհանուր, միավորող գաղափարի կառուցումը, ըստ Արիստոտելի, անհնար է³:

Սակայն այդ ժամանակ Արիստոտելն ընդունում է բարիքների միջև ընտրության անհրաժեշտությունը և դրանցից բարձրագույնն է համարում «կատարյալ երջանկությունը»՝ դիտողականությունը⁴: Այսպիսով, բարիքների հավաքածուն ոչ թե ընդհանուր ամբողջականություն է, ինչպես Պլատոնի մոտ, այլ հիերարխիկ կերպով կառուցված համակարգ:

Իրավունքի հեգելյան փիլիսոփայության մեջ բարիքի գաղափարը զբաղեցնում է ավելի շուտ ստորադաս դիրք. իրավունքի մասին ուսման համատեքստում հետազոտվող բարիքն այստեղ դիտարկվում է իբրև «բարոյականության», այսինքն՝ սուբյեկտիվ ազատության մաս, և նույնացվում երջանկության հետ: Ըստ Հեգելի՝ սուբյեկտիվության վերացական ու ձևական ազատությունը պետք է ձեռք բերի որոշակի բովանդակություն պահանջներում, հակվածություններում, կրքերում, կարծիքներում, երևակայություններում և այլն: «Այս բովանդակության բավարարությունը բարիք է կամ եր-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ջանկություն՝ դրանց հատուկ սահմանումներում և ընդհանուրում, հանդիսանում է ընդհանուր առմամբ վերջավորության նպատակը»⁶: Ընդ որում իրավունքն ու բարիքը, իբրև «սուբյեկտիվության բովանդակություն», համեմատաբար միմյանցից անկախ են, քանի որ իրավունքն իրենից ներկայացնում է օբյեկտիվ ու անքակտելի պահանջ: Իրավունքի ու բարիքի համադրում Հեգելի համար հանդես է գալիս բարիքը՝ իբրև վերացական ձևի ու կոնկրետ բովանդակության սինթեզ. «բարիքն առանց իրավունքի բարիք չէ: Այդպես էլ իրավունքը բարիք չէ առանց բարիքի (fiat justit-ը չպետք է որպես հետևանք ունենա percat mundus)»⁷:

Վ.Ս. Մոլոժևի բարոյական փիլիսոփայության մեջ բարիքն ընկալվում է իբրև բարեկեցիկ վարքագծի արդյունք, «այն, որ, ի տարբերություն բարիքի անվանում են բարոյական բարիք, նույնպիսի առաքինություն է, սակայն ոչ թե սկզբնական, տրված, այլ ձեռք բերված վիճակում, գործունեության նորմա է, որը դարձավ երկրորդ բնություն»⁸:

Ամենախորը մեկնաբանություններից մեկը տրվեց գերմանացի փիլիսոփա Ն. Գարտմանի բարոյական ուսմունքում: Իր պատկերացումների համաձայն՝ Պլատոնի մոտ բարիքի հասկացությունն իրենից ներկայացնում է բոլոր արժեքները որպես միասնություն դիտարկելու փորձ. «Այս սկզբունքում չկա ոչ մի մատնանշում, որ իմ ուղղությամբ պետք է գոնե փնտրել «բարիքը»... Կա միաձայնություն նրանում, որ բարիքն այս կամ այն կերպ հանդիսանում է կենտրոնական բարոյական արժեք, սակայն դրանով որոշակի ոչինչ չի նվաճվում»⁹: Գարտմանը ենթադրում է, որ «բարիք» համապարփակ կատեգորիայում, որը մատնանշում է բոլոր արժեքների միասնականությունը, առանձնակի կարիք չկա. «Ավելի շուտ հնարավորություն է հայտնաբերվում առանց գերագույն միասնականության բազմապիսի արժեքների համակարգային միավորման անհրաժեշտությունը»¹⁰:

Սակայն, չնայած բարիքի հայեցակարգի այս քննադատությանը, Գարտմանը, այնուամենայնիվ, պահպանում է բարիքի՝ իբրև արժեքների համակարգում որոշակի կազմակերպող ու կարգավորող սկզբունքի մասին պատկերացումը. «Բարիքը, այսպիսով, արժեքների ընտրությունն է՝ ըստ իրենց բարձրության սկզբունքի, արժեքային բազմապիսիության շրջանակներում, որը ներկայացված է առկա իրադրության մեջ, այսինքն՝ այնպիսի ընտրություն, որը չի կարող կատարվել մեկընդմիջտ. այն միշտ պետք է կատարվի արմատապես նորովի՝ ելնելով միշտ կենդանի արժեքային զգացումից, որի համար չի կարող լինել ոչ մի սխեմա, և որը չի կա-

րող հեշտացվել ոչ մի կարգադրությամբ կամ կենսական կանոններով. ընտրությունը ոչ թե համեմատությունների ու մտորումների ձևով, այլ իբրև ինտուիտիվ, միշտ արդեն կատարված կամ, բացասական դեպքերում, կորցրած՝ արժեքային ուղղվածություն ունեցող գործողություններում (տրամադրության, հույզերի, արարքի մեջ) դեպի ավելի բարձր բանի միտման պահը: Դա բուն արժեքների կենդանի թելտոլոգիայում դրված ու դրանով բովանդակային առումով կարգավորող արժեքային ընտրություն է՝ ըստ արժեքային բարձրության սկզբունքի»¹¹: Բարիքը, այսպիսով, ընկալվում է իբրև արժեքների տեղաբաշխման հիերարխիկ սկզբունք, որը թույլ է տալիս ընտրություն կատարել իրենց միջև բախման դեպքում: Սակայն, ինչպես բխում է բերված մեջբերումից, բարիքը չունի որևէ ֆիքսված ու հստակորեն սահմանված բովանդակություն, այլ դառնում է, ըստ էության, կենսական որոշում ընդունող յուրաքանչյուր առանձին անհատի անձնական պատասխանատվության գործ:

Այսպիսով, ակնհայտ է բարիքի գաղափարի որոշակի զարգացում, ընդ որում՝ ճգնաժամային երանգով: Եթե Պլատոնի մոտ այդ կատեգորիան օգտագործվում է կենսական ձգտումների ողջ բազմազանությանն ամբողջական բնույթ հաղորդելու համար, ապա հետագայում այդ միահամուռությունը ենթարկվում է տրոհման: Բարիքի միասնական ու համընդհանուր բնույթը կասկածի տակ է դրվում, և այն (ինչպես Արիստոտելի մոտ) դառնում է ցաքուցրիվ եղած երևույթների հավաքածու, որոնք կարծես թե չեն պահանջում դրանց իմաստային երանգավորումը: Բարիքի գերագույն օբյեկտիվության մասին պատկերացումը նույնպես տեղը զիջում է մեկ այլ մեկնաբանմանը, երբ բարիքն ընկալվում է իբրև սուբյեկտիվորեն նախընտրելի մի բան, օրինակ՝ իբրև անձնական պահանջների ու հակվածությունների բավարարում (Հեգել) կամ իբրև հակամարտող արժեքների միջև անհատական ընտրության չափանիշ (Գարտման):

Սակայն, դրա հետ մեկտեղ, բարիքի հասկացությունը միշտ այս կամ այն չափով պահպանում է իր նախկին բովանդակության տարրերը, արժեքների դիֆերենցման հետ մեկտեղ այն մատնանշում է նաև դրանց ինտեգրումը. չէ՞ որ միևնույն «բարիք» հասկացության կիրառումն իր բնույթով տարբեր երևույթների նկատմամբ անխուսափելիորեն նշանակում է, որ դրանք բոլորն ընդհանուր բան ունեն:

Այս եզրակացությունները լիովին հաստատվում են բարիքի ժամանակակից ընկալմանը դիմելու ժամանակ, որն արտացոլված է իրավական դոկտրինում, ինչպես նաև գործող ազգային ու մի-

www.journal.lawinstitute.am

ջազգային իրավունքի դրույթներում:

Իր վրա ուշադրություն է հրավիրում այն փաստը, որ բարիքի հասկացությունը բավականաչափ հաճախ է գործում միջազգային-իրավական ակտերի տեքստերում: Օրինակ, Ստոքհոլմյան հռչակագրում այդ հասկացությունն օգտագործվում է հետևյալ համատեքստերում. «զարգացման բարիքներից օգտվելու և կյանքի որակը բարձրացնելու հնարավորություն» (Շրջակա միջավայրի մասին Հռչակագրի կ. 3), «մարդուն շրջապատող շրջակա միջավայրի բարելավումը՝ բոլոր ժողովուրդների բարիքի և իրենց բարեկեցության համար» (Շրջակա միջավայրի մասին Հռչակագրի կ. 7), «ներկա և ապագա սերունդների բարիքի համար» (2-րդ, 3-րդ սկզբունքներ), «այս պետությունների բնակչության բարիքի համար» (սկզբունք 13-րդ), «ողջ մարդկության բարիքի համար» (սկզբունք 18-րդ)¹²:

Այս և նմանատիպ դեպքերում բարիքի հասկացությունը կատարում է, ըստ էության, գործողության ու նպատակի միջև կապի գործառույթը: Միջազգային իրավունքի լեզվի հռետորական առանձնահատկությունները ենթադրում են ավելի հաճախ, քան ազգային օրենսդրության մեջ, հղումներ այս կամ այն նորմատիվ դրույթի ընդունման նպատակի վրա, ինչն անհրաժեշտ է ոչ միայն դրա օրինականացման համար, այլև հաճախակի դրա մեկնաբանման ու կիրառման համար: Միջազգային-իրավական նորմի նպատակը կարող է, մնացածից բացի, սահմանվել՝ նշելով այն սուբյեկտին, ով պետք է շահի դրա ստեղծումից (ժողովուրդներ, երկրներ, պետություններ, սերունդներ և այլն). հենց դրա համար է օգտագործվում «բարիքի համար» ձևակերպումը: Այսպիսով, տվյալ դեպքում բարիքի տակ հասկացվում է առկա իրավիճակի ընդհանուր բարելավումը, ինչպես էլ այդ արտահայտվեր:

Միջազգային-իրավական փաստաթղթերում բարիքի հասկացությունը կարող է ունենալ մաս ավելի կոնկրետ նշանակություն: Օրինակ, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը հիշատակում է պարունակում «մշակութային առաջընթացի բարիքների» մասին հիշատակումը, որոնցից իրավունք ունի օգտվելու յուրաքանչյուր մարդ (մ. 1, հոդվ. 27): Միջուկային զենքի չտարածման մասին պայմանագրում կիրառվում են հետևյալ արտահայտությունները. «Միջուկային տեխնոլոգիայի խաղաղ կիրառման բարիքները... պետք է մատչելի լինեն խաղաղ նպատակների համար» (նախաբան), «պոտենցիալ բարիքների միջուկային պայթյունների ցանկացած խաղաղ կիրառումից» (հոդվ. 5): Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին համաձայնագիրն ամ-

րագրում է կանանց իրավունքը՝ «անմիջապես օգտվել սոցիալական ապահովագրության ծրագրերի բարիքներից» (կ. «գ» մ. 2, հոդվ. 15): Երեխայի իրավունքների մասին համաձայնագրի մաս 1, հոդվ. 26-ում նշված է, որ անդամ-պետությունները յուրաքանչյուր երեխայի հետևից ճանաչում են սոցիալական ապահովման բարիքներից օգտվելու իրավունք՝ ներառյալ սոցիալական ապահովագրությունը. մ.2, հոդվ. 26-ի համաձայն՝ այս բարիքներն անհրաժեշտության չափով տրամադրվում են՝ հաշվի առնելով առկա ռեսուրսներն ու երեխայի պահպանման համար պատասխանատվություն կրող անձանց հնարավորությունները, ինչպես նաև երեխայի անուից բարիքների ստացման հետ կապված բոլոր դիտողությունները:

Բերված և նմանատիպ տեքստերում «բարիքներ» հասկացությունը կիրառվում է հոգնակի թվով ու միշտ առնչվում է սոցիալական պրակտիկայի որևէ կոնկրետ ոլորտի հետ (միջուկային տեխնոլոգիաների կիրառում, սոցիալ ապահովում, ապահովագրություն և այլն): Այս բարիքներն առավել հաճախ նկարագրվում են իբրև օգտագործման կամ մուտքի օբյեկտ. դրանք կարող են օտարվել և յուրացվել «ստացման», «տրամադրման» և այլ ձևերով: Այլ կերպ ասած, բարիքների տակ հասկանում են հասարակական հարաբերությունների այնպիսի կողմերը, որոնք ունեն դրական որակներ և կարող են օգտագործման առարկա դառնալ իրավունքի այս կամ այն սուբյեկտների համար:

Ազգային օրենսդրության մեջ բարիքի ընդհանուր հասկացությունը բացակայում է: Բուն բարիքներն ի սկզբանե ստորաբաժանվում են նյութական ու ոչ նյութական բարիքների: Ավելի ճիշտ, միայն ոչ նյութական բարիքներն օրենսդրորեն ձևականացված են որպես ինքնուրույն իրավական ռեժիմ ունեցող երևույթների հատուկ խումբ: ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքում ոչ նյութական բարիքներն անվանված են քաղաքացիական իրավունքների օբյեկտների թվում՝ գույքի, աշխատանքների, ծառայությունների և այլ օբյեկտների հետ միասին: Օրենսդրության մեջ ոչ նյութական բարիքի սահմանումը չի բերվում, սակայն դրանց թվին կարելի է դասել կյանքն ու առողջությունը, անձի արժանապատվությունը, անձնական անձեռնմխելիությունը, պատիվն ու բարի անունը, գործնական հեղինակությունը, մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիությունը, անձնական և ընտանեկան զաղտնիքը, ազատ տեղաշարժի իրավունքը, այլ անձնական ոչ գույքային իրավունքներ և այլն (ցանկը բաց ենք թողնում):

Այս կամ այն կերպ նորմատիվային դրույթները թույլ են տալիս վերակառուցել նյութական բա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

րիքի հասկացությունը: Ոչ նյութական բարիքի հետ անալոգիայում կարելի է գալ այն եզրակացությանը, որ նյութական բարիք է հանդիսանում քաղաքացիական իրավունքների օբյեկտների այն մասը, որը կրում է իրային բնույթ, ունի գնային արտահայտում, կարող է օտարվել իր կրիչից այս կամ այն ձևերով: Դա հաստատվում է ընտրական օրենսդրության բանաձևով՝ «դրամական միջոցներ, արժեթղթեր և այլ նյութական բարիքներ»: Այսպիսով, նյութական բարիք կարելի է համարել «ոչ նյութական բարիքների» հետ միասին թվարկված իրավունքի մնացած բոլոր օբյեկտները, այն է՝ իրերը, այդ թվում՝ դրամն ու արժեթղթերը, այլ գույքը, այդ թվում՝ գույքային իրավունքները, աշխատանքներն ու ծառայությունները, մտավոր գործունեության պահպանվող արդյունքները և դրանց հավասարեցված անհատականացման միջոցները (մտավոր սեփականություն):

Ի՞նչ է հանդիսանում այն հատկությունը, որը միավորում է սոցիալական երևույթների այս համեմատաբար տարատեսակ դասերը և հնարավորություն է տալիս դրանք «բարիք» համարելու: Առաջին հերթին առաջանում է իրավական հարաբերությունների օբյեկտների հետ բարիքների սերտ կապի, եթե ոչ նույնության հաստատումը: Ընդ որում, իրավահարաբերության օբյեկտի տակ կարող է հասկացվել «այն ամենը, ինչը կարող է մտնել արտաքին ազատության տիրույթի ոլորտ, ինչը կարող է դառնալ մարդկային իշխանության առարկա»¹³ կամ էլ «առարկա, որին ուղղված է իրավահարաբերակցության սուբյեկտների գործունեությունը, որն իրականացվում է իրենց կողմից սեփական իրավաբանական իրավունքների ու պարտականությունների իրացման ընթացքում»¹⁴: Այս սահմանումները լավ համաձայնեցվում են բարիքի մասին գոյություն ունեցող պատկերացումների հետ: Իրավաբանական տեսակետից բարիքը դառնում է սոցիալական աշխարհի այնպիսի տարր, որը կարող է առաջացնել սուբյեկտի մոտ ձգտում, ցանկություն՝ յուրացնելու, վերցնելու սեփական տիրապետության տակ: Սակայն, այդ ժամանակ խոսքը չի գնում առանձին անձի գուտ սուբյեկտիվ ձգտման մասին: Օրինակ, Ե.Ն. Տրուբեցկոն նշում է, որ «գոյություն ունեն իրավունքի բազմաթիվ օբյեկտներ, որոնք կապված չեն իրենց սեփականատերերի շահերի հետ և անգամ հակասության մեջ են գտնվում իրենց շահերի հետ: Ոչ մեկին պետք չեկող գործնական նամակագրությունը, հին ձեռագիրը, կտակողի գրական վարժությունը, թույնով վարակված հագուստը. այս բոլոր առարկաները, ակնհայտորեն, իրավունքի նույնպիսի օբյեկտներ են, ինչպես և

որևէ եկամտաբեր ունեցվածք»¹⁵:

Ըստ երևույթին, այս կամ այն երևույթը ճանաչելով իրավահարաբերության օբյեկտ (բարիք)՝ օբյեկտիվ իրավունքը չի կարող ելնել սոցիալական փոխանակման կոնկրետ մասնակիցների անձնական նախասիրություններից, քանի որ դա ընդհանրապես չի համապատասխանում իրավունքի՝ իբրև ընդհանրացնող, միականացնող և ինտեգրող ինստիտուտի բուն բնույթին: Հետևաբար, իրավունքի տեսակետից օբյեկտը բարիք է դառնում որոշակի հատկությունների հետևանքով, որոնք հատուկ են դրան օբյեկտիվորեն և կարող են ճշգրտության հայտնի չափով հավաստիացվել իրավաբանորեն¹⁶:

Բարիքի՝ իբրև մարդու սոցիալական պահանջները բավարարելու կարողություն ունեցող առարկայի մասին պատկերացումները լիովին բավարար են՝ իբրև իրավաբանորեն պահպանվող բարիքների շրջանը հստակեցնելու համար անհրաժեշտ միջանկյալ աշխատանքային վարկած: Դա, մասնավորապես, թույլ է տալիս ընդլայնել այնպիսի բարիքների ցանկը, որն ակնհայտորեն չի սպառվում միայն այն հավաքածուով, որը նկարագրված է Քաղաքացիական օրենսգրքում: Նախկինում օգտագործված մոդելին համապատասխան՝ բարիքներ կարելի է անվանել այն ամենը, ինչին ուղղված են սուբյեկտիվ իրավունքները: Ուստի, իրավաբանական բարիքների մասին լայն տեղեկատվություն է տալիս, օրինակ, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, հատկապես գլ. 2՝ «Մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները»: Դրանում ամրագրված սուբյեկտիվ իրավունքների վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ դրանցով են ապահովվում հետևյալ բարիքները՝ կյանքը, արժանապատվությունը, ազատությունը, անձեռնմխելիությունը, մասնավոր կյանքը, անձնական զաղտնիքը, պատիվը, բարի համբավը, տեղեկատվությունը, կացարանը, ազգային պատկանելիությունը, լեզուն, առողջությունը, տեղաշարժը, խիղճը, հավատը, միտքը, բառը, միավորումը, ժողովը, կառավարումը, սեփականությունը, աշխատանքը, հանգիստը, ընտանիքը, կրթությունը, ստեղծագործությունը և այլն:

Իրավական բարիքների համակարգ կազմող ևս մեկ նորմատիվ աղբյուր են հանդիսանում իրավաբանական պատժամիջոցները: Մասնավորապես, որպես ցանկացած իրավախախտման օբյեկտ՝ հանդես է գալիս սոցիալական այն բարիքը, որի դեմ է ուղղված տվյալ արարքը: Այլ կերպ ասած, կարելի է սահմանել բարիքների մոտավոր հավաքածուն՝ բացահայտելով այն օբյեկտները,

որոնց նկատմամբ ունենում են հետապնդվում է իրավաբանորեն: Նմանապես հասարակության համար դրական արժեքներն են այն սոցիալական բարիքները, որոնք վերցվում կամ սահմանափակվում են իրավախախտումների համար պատժի ենթարկված մարդկանց մոտ: Նույնպիսի սխեմա գոյություն ունի նաև խրախուսանքների դեպքում. վարքագծի որոշ տեսակներ գնահատվում են իրավունքի մակարդակում իբրև ցանկալի, օգտակար, անհրաժեշտ: Այսպես ընդհանուր գործողությունների կատարումը խթանելու համար դրանց դիմաց նշանակվում է վարձատրություն: Հետևաբար, ինչպես վարձատրվող վարքագիծը, այնպես էլ ինքը՝ վարձատրությունը, կրում են «բարիքի» բնույթ:

Այսպիսով, բավականաչափ ակնհայտ է, որ իրավական պատժամիջոցների կառուցվածքում արտահայտվում են սոցիալական բարիքների առնվազն երեք խմբեր՝

1. Բարիքներ, որոնք վերաբերում են խրախուսվող («արժանիք») կամ պատժվող («իրավախախտումի») վարքագծին:
2. Բարիքներ, որոնք վերաբերում են խրախուսման միջոցին կամ պատժամիջոցին:
3. Բարիքներ, որոնք վերաբերում են խրախուսման կամ պատժման գործընթացին: Պատժամիջոցների կիրառման փորձն ինքը կարող է դառնալ գնահատման օբյեկտ՝ ըստ բազմաթիվ չափանիշների, օրինակ՝ ըստ ընդունված որոշման օբյեկտիվության, ըստ գործողության ու հետևանքի միջև հարաբերակցության առկայության և այլն: Հետևաբար, տվյալ ոլորտում նույնպես ներկա է սոցիալական բարիքների առանձնահատուկ հավաքածուն:

Այսպիսով, հենց ունահարվող բարիքների բնույթն է հանդիսանում հակաիրավական արարքների դասակարգման հիմնական չափանիշը, որն ընդունված է ՀՀ Քրեական օրենսգրքում, ինչպես

նաև Վարչական իրավախախտումների մասին օրենսգրքում: Այդ օրենսդրական ակտերի կառուցվածքը վկայում է իրավաբանորեն պաշտպանվող բարիքների այնպիսի հիմնական խմբերի առկայության մասին, ինչպիսիք են կյանքը, առողջությունը, ազատությունը, պատիվը, արժանապատվությունը, ընտանիքը, սեփականությունը, շրջակա միջավայրը, անվտանգությունը, կարգուկանոնը, պետական իշխանությունը, պաշտպանությունը, խաղաղությունը (ՀՀ ՔՕ), ինչպես նաև սանիտարա-համաճարակաբանական բարեկեցությունը, բարոյականությունը, արդյունաբերությունը, տեղեկատվությունը և այլն: Քրեական պատիժների համակարգից երևում է, որ հիմնական բարիքները, որոնցից գրկվում է իրավախախտը, հանդիսանում են սեփականությունն ու ազատությունը:

Խրախուսիչ պատժամիջոցների համակարգում խրախուսման հիմքը բնութագրող բարիքներն են կյանքը, առողջությունը, կարգուկանոնը, անվտանգությունը, խաղաղությունը, ճանաչողությունը, հարմարավետությունը և այլն. իրավական խրախուսման միջոցների նկատմամբ հիմնական արժեքներն են գույքային իրավունքներն ու սոցիալական ճանաչումը (հեղինակությունը)¹⁷:

Այսպիսով, ակնառու է տարբեր սոցիալական բարիքների լայնածավալ ու բազմապիսի կատալոգ, որոնք իրավաբանորեն նշանավոր բնույթ են տալիս սուբյեկտիվ իրավունքների ու պատժամիջոցների միջոցով: Ընդ որում, իրավական բարիքները մեծապես տարբերակված են և չեն կազմում միասնական նորմատիվ համակարգ, գուրկ են միավորող ու կազմակերպող սկզբունքից:

www.journal.lawinstitute.am

¹ Տե՛ս Шлекин С.И. Проблема права: философико-методологический аспект. М., 2013, с. 69-70.
² Տե՛ս Платон. Фидеб // Сочинения. В 4-х т. Т. 3. Ч. 1. СПб., 2007. С. 93 - 97.
³ Տե՛ս Аристотель. Никомахова этика // Сочинения. В 4 т. Т. 4. М., 1983, с. 58-60.
⁴ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 284:
⁵ Տե՛ս Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. М., 2014, с. 304-305.
⁶ Տե՛ս Гегель Г.В.Ф. Философия права. М., 1990. С. 166 - 167:
⁷ Տե՛ս Նույն տեղում, էջ 172:
⁸ Տե՛ս Соловьев В.С. Оправдание добра. М., 1996. С. 125.

- ⁹ Տե՛ս Գартман Н. Этика. СПб., 2002. С. 304.
¹⁰ Տե՛ս Նույն տեղում, էջ 305.
¹¹ Տե՛ս Նույն տեղում, էջ 377:
¹² Տե՛ս Действующее международное право. Т. 3. М., 1997. С. 682 - 687.
¹³ Տե՛ս Трубецкой Е.Н. Энциклопедия права. СПб., 1998. С. 144.
¹⁴ Տե՛ս Дудин А.И. Объект правоотношения (вопросы теории). Саратов, 1980. С. 67.
¹⁵ Տե՛ս Трубецкой Е.И. Указ. соч. С. 144.
¹⁶ Մանրամասն տե՛ս Գаджиев Г.А. Антология права. М., 2013, с. 101-106.
¹⁷ Տե՛ս Капанина Т.В. Структура права. М., 2012, с. 196-198.

Армен Шукурян
 Аспирант института философии,
 социологии и права НАН РА

РЕЗЮМЕ

Благо и польза как характеристики универсальных ценностей

В данной статье подробно рассматриваются благо и польза как характеристики универсальных ценностей. В этом отношении, автор рассматривает право в качестве общественного блага, социально полезного, нормативного регулятора.

Ключевые слова: закон, правовое, социальное благо, общественное благо, нормативный регулятор, социальная норма.

Armen Shukuryan
 PhD student of the Institute of Philosophy,
 Sociology and Law of NAS RA

SUMMARY

The benefit and usefulness as the characteristics of universal values

In this research article, the author analyzes in detail the benefit and usefulness, as the characteristics of universal values. In this respect, the author considers the law as public benefit, as socially useful, normative regulator

Keywords: law, legal, social benefit, a public benefit, normative regulator, social norm.